

Ege’de El Değiştiren İktidarlar*

Changing Masters in Aegean

Elizabeth A. Zachariadou
Çeviren: Serdar Çavuşdere**

[199] 11. yüzyılın sonunda Bizans’ın ünlü deniz hâkimiyetine diğer bir büyük kuvvet tarafından değil ama Batı’dan ve Doğu’dan neşet eden çok sayıda korsan tarafından meydan okunmuştur. Doğu Akdeniz sularında güvenlik ortadan kaybolmuş ve Bizans donanması gün geçtikçe hâkim pozisyonunu kaybeder olmuştur. 12. yüzyılın ikinci yarısında ise vaziyet karmakarışık bir hal almıştır.

Bizans imparatorları korsan saldırılarının önüne geçmek için imparatorluğun muhtemel düşmanları safında görülen kimi korsanlara davetiyeler göndermişlerdir. Bu türden pek çok vaka bilinmektedir. Örneğin, 12. yüzyılın sonlarında Calabrialı vahşi korsan Giovanni Stirione ve sayıları 700’ü bulan adamları paralı asker olarak imparatorluğun hizmetine girmişlerdir. Giovanni Stirione ve adamları, içlerinde Cenovalı diğer korsanların da bulunduğu imparatorluğun düşmanlarına karşı başarılı bir şekilde mücadele etmişlerdir. Stirione amiral unvanını almış ve maaşa bağlanmıştır; adamlarına ise araziden bir miktar gelir yani sabit bir yerde yaşayan köylüler tarafından nakit olarak ödenen vergiler bahředilmiřtir¹.

Dördüncü Haçlı seferi ile birlikte vaziyet bariz bir şekilde daha da kötü bir hal almıştır. Zira artık bazı asil soydan kimileri kâr amaçlı korsan akınları icra etmek için değil Ege topraklarında kendi küçük devletlerini kurmak için Levant’a yelken açmaya başlamışlardır. Venedik’in teşviki ve desteği ile Ege adalarını zaptetmek üzere tamamı Venedik vatandaşlarından oluşan yoldaşlarıyla

---

* Elizabeth A. Zachariadou, “Changing Masters in Aegean”, *The Greek Islands and the Sea: Proceedings of the First International Colloquium held at the Hellenic Institute*, Royal Holloway, University of London, 21-22 September 2001, eds. J. Chrysostomides, Ch. Dendrinos, J. Harris. Camberley: Porphyrogenitus 2004, ss. 199 – 212.

** Bu makale İngilizce aslından Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Turizm Uzman Yardımcısı ve Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı Doktora öğrencisi Serdar Çavuşdere tarafından Türkçe’ye tercüme edilmiştir.

E-posta: serdar.cavusdere@kultur.gov.tr

¹ N. OIKONOMIDES, “Ο Σεβαστος Ιωαννης Στεριουνης”, *Αφιερωμα στη Μαντω Οικονομικου Χαρακτηρ*, (Atina, 1996), ss. 209 – 214.

denize açılan ve akabinde Naksos Dukalığını kuran Marco Sanudo vakası bu türden teşebbüslerin en iyi bilinen örneklerindedir².

Bu çalkantılı dönem esnasında kurulan devletlerin çoğunun tarihi William Miller tarafından 1908'de Londra'da yayınlanan *The Latins in the Levant* adlı eserde kaleme alınmıştır. Hazırlanışı itibariyle son derece bilimsel bir çalışma olan bu eser, güncelliğini kısmen yitirmişse de hâlâ pek çok bilim adamına yol göstermektedir. [200] Fakat kitabın adı oldukça muğlaktır. Bundan başka Berardengali Curzio Ugurgieri de 1963 yılında Floransa'da Levant'taki Latin beylikler hakkında bir kitap yayınlamıştır. Bu eser belki de tam bir bilimsel çalışma değildir ama İtalyan elyazmalarından temin edilen güzel minyatürler içermektedir ve en isabetli başlığa sahiptir: *Avventurieri alla conquista di feudi e di corone (1356-1429)*. Bu maceracıları buraya çeken şey Bizans'ın gücünün sürekli zayıflıyor olması ve geleceğin hâlâ öngörülememesine rağmen yaşanan değişimin Levant'ta toprak kazanma fırsatını mümkün kılmasıdır. Latin ülkelerinden buralara yelken açan korsanlar ve deniz akıncıları, korsan ve deniz akıncısı arasındaki fark her zaman net değildir³, doğru anı kolluyorlardı; zira yapacakları başarılı bir korsan harekâtı onları zenginliğe kavuşturabilir ve hatta bir beyliğin hükümdarı bile yapabilirdi⁴.

Yeni kurulan bu Latin beylikler arasındaki ilişkiler her zaman dostâne bir görünüm arz etmiyordu. Bu beyliklerin hükümdarları sahip olduklarını korumak için çoğu kez diğer deniz savaşçılarından yardım istemek zorunda kalıyorlardı ki bu savaşçılar her zaman kendileri gibi asilzâde olmadıkları gibi bazen de mevcut karışık vaziyetten çıkar sağlayarak kendi beyliklerini kurmak peşinde koşabiliyorlardı. Bitişindeki steplerden veya Orta Asya'dan çok sayıda Tatar ve Kafkasyalı ile birlikte Türklerin de köle olarak satıldığı Karadeniz limanlarının birinden satın alınan bir köle olan Menego Schiavo bu duruma örnek teşkil etmektedir. Menego, Venedik'teki ilk Katolik papaz kölelerden biriydi. Denizlerdeki kariyerine basit bir gemici olarak başladı. Tam da 13. yüzyılın sonunda, Cenova ile Venedik arasındaki savaş esnasında, yeteneklerinden ötürü dikkat çekmiş ve kendisine emanet edilen iki kadirge ile Ege ve Karadeniz'deki Cenevizlileri ağır kayıplara uğratmıştır. Birkaç yıl sonra onu Naksos Dükü IV. Sanudo (1302-1323)'nun hizmetinde görüyoruz. Bu esnada, evvelce Latin beylerinden Ghisi ailesinin işgal ettiği Amorgos adasını bu sefer kendi adına ele

² Genel olarak bkz: B.J. SLOT, *Archipelagus Turbatus. Les Cyclades entre colonisation latine et occupation ottomane, c. 1500-1718*, 2 cilt (İstanbul 1982), I, ss. 35-43; N. VATIN, 'Iles grecques? Iles ottomanes?' *Insularites ottomanes*, eds. N. VATIN ve G. VEINSTEIN (Paris, 2004), ss. 71 – 89.

³ Korsanlar ve deniz akıncıları üzerine bkz: F. BRAUDEL, *La Méditerranée et le monde méditerranéen a l'époque de Philippe II*, 2 cilt (Paris, 1982⁵), I, ss. 191 – 212.

⁴ 5 Şubat 2000'de Skilliter Centre for Ottoman Studies'de Dr. Kate Fleet tarafından düzenlenen 'Piracy in the Ottoman Empire' üzerine bir seminerde sunduğum 'Itinerant corsairs in the Aegean' başlıklı makalemde bu deniz gazisi/korsan beylikler türünü analiz etmeye çalıştım. Aynı kısımlar sunulan bu makaleden dahil edilmiştir.

geçirdiği görülüyor⁵. Menego Schiavo nihayet 1310 yılı civarında küçük Ios adasında kendi kısa ömürlü beyliğini kurdu. Bu beylik, Sanudi beyliğinin bir yan kolu olarak tanımlanabilir⁶.

[201]14. yüzyılın başında Ege bölgesindeki gelişmeleri etkileyen yeni bir faktör ortaya çıktı: Türk deniz gücü. Ege kıyılarını fetheden ve kendi küçük devletlerini, beyliklerini kuran Türkler birkaç gemi inşa ederek adalara saldırıya başladılar.

Birkaç on yıl sonra, 1330'larda, Türklerin sahnelediği geniş çaplı deniz seferleri Ege bölgesinde önemli değişiklikleri de beraberinde getirdi. Kıyılar ve yukarıda sözü edilen bütün adalar Türklerin hemen hemen nüfusun tamamını esir almalarından ötürü adeta ıssızlaştırıldı. Bunun sonucunda elde kalanların değeri arttı ve bazı adalardaki köleler, hükümdarları tarafından iyi korunan Venedik hâkimiyetindeki Girit'e nakledildiler. Sonunda Eğriboz'un, Mora'nın, Çanakkale'ye kadar Teselya kıyılarının ve adaların Latin ve Bizanslı halkı tedricen Türk emirlerinin haraçgüzârı statüsüne indirgendiler. Türklere yıllık haraç ödemenin yanı sıra şayet bir Hıristiyan donanmasının Türklere karşı harekete geçtiğini veya korsanların yaklaşmakta olduğunu öğrendiklerinde bu hususta Türkleri bilgilendirmeye mecbur kılındılar⁷; aynı zamanda belki de başka hizmetler de sunmuşlardı. Adı geçen yerlerin mukimleri arasından Latin veya Bizanslı yetkililer tarafından toplanan bu haraç daha sonra Türklere teslim ediliyordu. Bu yeni haraca adalarda *tourkoteli* deniliyordu⁸.

Ege'nin Latin beyleri küçük devletlerini, sonradan Türklerin korsanlık faaliyetlerinin zarar verdiği Levant ticaretinden kâr elde etmek için kurmuşlardı. Latin beyler güvenliğin sağlanması karşılığında Türklerin talep ettiği yıllık haracı ödemeyi kolay bir çözüm addetmişler ve kendi egemenliklerini korumak için teb'alarından ek bir vergi toplamaya razı olmuşlardı. Diğer taraftan bu yeni vergi ile birlikte Ege bölgesinin halkı şimdi çifte hâkimiyet altında yaşamak

⁵ M. KOUMANOUDI, "Για ένα κομμάτι γης. Η διαμαχη Σανοιδων-Γκιζη για τονησι της Αμοργου (14ος αι.)", *Θησαυρισματα* 29 (1999), 45 – 89; G. SAINT-GUILLAIN, "Amorgos au XIVe siècle", *Byzantinische Zeitschrift* 94 (2001), 62 – 189; Her iki makale de dördüncü Haçlı Seferi'nden sonra Ege'deki duruma dair bir mülâhaza içermektedir.

⁶ R.-J. LOENERTZ, "Menego Schiavo, esclave, corsaire, seigneur d'Ios (1296-1310)", *Studi Veneziani* 9 (1967), 315 – 38.

⁷ E. A. ZACHARIADOU, *Trade and Crusade. Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydin (1300-1415)*, Library of the Hellenic Institute of Byzantine and Post-Byzantine Studies, 11 (Venice, 1983), ss. 22-44, 41-45; AYN. MLF., "Holy War in the Aegean during the Fourteenth Century", *Latins and Greeks in the Eastern Mediterranean after 1204*, editörler: B. ARBEL, B. HAMILTON and D. JACOBY (London, 1989), ss. 214, 217. Dönemin görgü tanıklarından Marino Sanudo Torsello'ya göre Türkler, 1331'de, Ege topraklarından 25.000 esir ele geçirdiler: F. KUNSTMANN, "Studien über Marino Sanudo den Älteren", *Abhandlungen der Historischen Classe der Königlich Bayerischen Akademie der Wissenschaften* 7 (1855), 797.

⁸ Bu vergi için bkz: SLOT, *Archipelagus Turbatus*, I-II, ss. 45, 341; ZACHARIADOU, *Trade and Crusade*, ss. 24, 101-102.

durumundaydı: Biri önceki Latin ve Bizans egemenliği diğeri ise yeni yükselen güç olan Türk hâkimiyeti. Konumu daha da sarsılan Bizans imparatoru ise bu durum karşısında, deniz akıncıları olarak hizmetine aldığı korsanlara ciddi imtiyazlar tanımaya mecbur kaldı. 12. yüzyılın sonunda seleflerinin Stirioni ve kumpanyasına yaptığı gibi İmparator da hizmetindeki bu korsanlara ülkesindeki vergilerden muafiyet bahşetti; [202] bununla da yetinilmeyerek sonradan bu korsanlara üzerinde kendi beyliklerini kuracakları araziler tahsis edildi⁹.

Bu duruma en iyi örnek yüzyıldan fazla süren Lesbos'daki Gattilusi beyliğidir. Bu beyliğin Levant'taki ilk evreleri, ömrünün sonlarında Gattilusi'nin hizmetinde bulunan Bizanslı tarihçi Dukas sayesinde iyi bilinmektedir. Dukas, Gattilusi ailesinin Lesbos'a yerleşmesine dair muhtemelen daha önce defalarca duymuş olduğu ve sözlü aile tarihini tekrarlayan bir hikaye nakleder¹⁰. Bu gözde hanedanın kurucusu iki kadırğa ile Cenova'dan Çanakkale'ye doğru yelken açan, Cenevizli bir aristokrat olan Francesco idi. Francesco, Bizans'ın gücünün tükendiği ve hemen hemen yıkılmaya yüz tuttuğu haberleri üzerine böyle bir sefere girişmişti. Francesco'nun niyeti, tam da diğer Latinlerin Ege'de ve başka yerlerde yapmış oldukları gibi, Gelibolu yarımadasında birkaç kale ele geçirmekti. Yarımadayı yerle bir eden Mart 1354'teki depremden ötürü o zamanlar yarımadanın içinde bulunduğu durum hiç de iç açıcı değildi¹¹. Zaten Osmanlılar da Gelibolu'nun kentlerinde yerleşmişler ve komşu hisarların Hristiyan ahali de esir düşmemek için çareyi kaçmakta bulmuşlardı. Osmanlıların bölgedeki varlığı Francesco'nun planlarını gerçekleştirmesine engel teşkil ediyordu. Fakat O, Cenova'ya geri dönmeyerek daha iyi bir fırsat yakalamak için Ege'de kalmayı tercih etti. Dukas'ın açıkça ifade etmediği şartlar altında İmparator John V Palaeologos (1341-1391) ile buluşan Francesco, o esnada eski düşmanı John Cantacuzenus'u İstanbul'dan çıkartmayı arzulayan bu imparator ile bir anlaşmaya vardı. Bu anlaşma ile Palaeologos, Bizans'a tek başına imparator olduğu takdirde Francesco'ya eş olarak kız kardeşi Maria'yı vermeyi va'dediyordu. Francesco ise kurnazca bir hile tertip etmiş, adamlarını tam silahlı ve savaş düzeninde Bizans başkentine girmeye hazırlamıştı. Fakat bunlara gerek kalmadı. Çünkü, John Palaeologos tek başına imparator oldu ve mevkiini sağlamlaştırdıktan sonra da kız kardeşinin düğününü yaptı ve çeyiz olarak da ona Lesbos adasını verdi.

⁹ A. LUTTRELL, "The Genoese at Rhodes: 1306-1312", *Oriente e Occidente tra medioevo ed eta moderna. Studi in onore di Geo Pistarino*, ed. L. BALLETTTO, Universita degli Studi di Genova, Sede di Acqui Terme, Collana di Fontie Studi, 2 cilt (Acqui Terme, 1997), II, ss. 739-40, 742-44.

¹⁰ DUCAS, *Historia Turcobyzantina (1341-1462)*, ed. B. GRECU (Bucarest, 1958), ss. 67-69, 73. Ducas'ın rivayeti diğer kaynaklar tarafından da doğrulanmaktadır, AGUSTINO GIUSTINIANI, *Annali della Repubblica di Genova*, ed. G. B. SPORTORNO, cilt 2 (Genoa, 1954), s. 95. Gattilusi hakkında bkz: G. PISTARINO, "I Gattilusi di Lesbo e d'Enos, signori nell'Egeo", *Genovesi d'Oriente*, ed. G. PISTARINO (Genoa, 1990), ss. 385-420.

¹¹ E. A. ZACHARIADOU, "Natural disasters: Moments of opportunity", *Natural Disasters in the Ottoman Empire. Halcyon Days in Crete, III. A Sempusium held in Rethymnon*, 10-12 Ocak 1997, ed. E. A. ZACHARIADOU (Rethymnon, 1999), ss. 7-11.

[203] Başka bir deyişle, aşağı yukarı 150 yıl önce Marco Sanudo ve arkadaşlarının yaptığı gibi sahip olduğu iki kadirga ile denizlere yelken açan Cenevizli bu aristokratın hikayesi onun Levant'ta neler yapabildiğini ortaya koymaktadır. Maiyyetinde mürettebatı ve 2000 savaşçı bulunuyordu. İlk hedefine nail olamayan Francesco anlaşılan Bizans imparatorunun kendisini kiralamasına kadar gezgin bir deniz savaşçısı olarak Ege'de çeşitli faaliyetlerde bulundu. İmparatorun kendisine sunduğu fırsatlar sayesinde de sonunda kendi devletini kurdu. Burada bazı sorular akla gelebilir. Şayet 2000 savaşçı rakamında aile tarihi hakkında Dukas'a da intikal eden kulaktan doğma bilgilerin tekrar edilmesinden kaynaklanan bir abartı söz konusu olsa bile şurası unutulmamalıdır ki Francesco'nun bu seferi işe alınan askerlerin ve gemicilerin bir kısmının dahi Levant'a yelken açmalarının zor olduğu ve Akdeniz memleketlerinin nüfusunun büyük oranda azalmasına sebep olan Kara Ölüm adlı veba salgınının kol gezdiği bir ortamda değil ondan birkaç yıl sonra vuku bulmuştur. Ayrıca askerlerin maaşının ve mürettebatın ihtiyaçlarının kim tarafından karşılandığı da merak konusudur. Bunlar yağmacılıktan elde edilen gelirlerden mi karşılanmaktadır? Yoksa Francesco'nun macerasını gelecek vadeden bir teşebbüs olarak görüp sermaye yatıran başka birileri mi vardır? Tüm bunlar her ne kadar o dönemin ekonomisi ve Batı Avrupalılar tarafından Levant'ın sömürgeleştirilmesi ile bağlantılı olsa da henüz tatmin edici cevapları bulunamayan sorulardır.

Francesco Gattilusi'nin de istifade etmekten geri kalmadığı John V. Palaeologos ile John Cantacuzenos arasındaki iç savaş esnasında Kuzey Ege'de deniz savaşçıları tarafından başka bir küçük devlet daha kurulmuştur. Bu küçük devleti diğerlerinden ayrı kılan özellik, kurucularının Bizanslı olmasıdır. Başlarında da kardeşleriyle birlikte Bitinya'nın Belokoma (Bilecik) köyünden gelen Alexios isimli birisi bulunmaktadır. Alexios bir gemi kaptanı olarak John Palaeologos'un hizmetine girmiştir. Ege'de hüküm süren karışıklıktan faydalanarak 1345 yazında kendisine ait küçük bir donanma ile akınlara ve diğer pek çoklarının yaptığı gibi yağmacılığa başlayan Alexios, sadece Strymon bölgesinde kendi konumunu sağlamlaştırmakla kalmamış aynı zamanda Christoupolis (günümüzdeki Kavalla)'in başına bela kesilmiş ve komşu Thasos ve Lemnos adalarına da saldırılar düzenlemiştir. Sonunda da Chrysopolis ve Thasos'u hâkimiyeti altına almayı başarmıştır. Bu gelişmeler üzerine İmparator da, Alexios'un hem bu yerler üzerindeki otoritesini tanımış hem de onu Christoupolis'e vali olarak atamıştır. Alexios ve kardeşleri bu faaliyetlerinden ötürü yüksek imparatorluk unvanları almışlar ve onlardan biri imparator ailesinden bir kızla evlenmiştir. Aradan birkaç on yıl geçtikten sonra bu aile asil soydan oldukları iddiasında bulunmuşlardır. Mamafih ana karada Osmanlılara karşı direnemeyen bu küçük beylik, 1380 dolaylarında tarih sahnesinden

silinmiştir. Kardeşlerden biri ise ailesini de yanına alarak Mount Athos'daki Pantocrator Manastırı'na çekilmiştir¹².

[204] Türk tehlikesinin ortaya çıkışı, bir tarafta Hıristiyanların diğer tarafta Müslümanların yer aldığı iki düşman kampın teşekkülü ile sonuçlanmamıştır. Bu sırada Hıristiyan tarafı zaten derin bir ayrılık ile çalkalanmaktadır. İki büyük denizci güç, Venedik ve Cenova, sık sık savaş pozisyonu almaktadırlar ki savaşlarının bir kısmı da Ege'de vuku bulmaktadır. Ganimet ve köle edinme peşinde koşan korsanlar ise savaş ortamının yarattığı karışıklıktan istifade etmekle meşguldürler. Ayrıca Türklerin sahneye çıkışı, özellikle Türk donanmalarının henüz gelişmekte olduğu bir dönemde, pek çok Hıristiyan korsan ve deniz savaşçısını Türklerin denizlerdeki akınlarına iştirak etmeye sevk etmiştir. Örneğin küçük bir Türk filosuna komuta eden Nicolas Thalassenos'un 1371 yılında bir kaç Venedikli tüccarı taciz ettiği görülmektedir¹³. Denizlerde dolaşan Latin savaşçılar Ege'ye sadece Hıristiyanlar tarafından davet edilmeyi beklememişler veya sadece bununla yetinmemişler; aynı zamanda Türklere hizmet etmeye de hazır olduklarını göstermişlerdir. Cenevizli deniz savaşçısı Salgruzo di Negro bunlardan birisidir. O, Osmanlıların Ankara yakınlarında bozguna uğramalarının akabinde Levant'ın kaosa sürüklendiği 1402 Ekimi'nde Sakız'da bulunuyordu. Salgruzo, Venedikliler tarafından en büyük korsan olarak biliniyordu. Çünkü O, birkaç yıl önce Venedik'in Adriyatik'teki sömürgelerine büyük zararlar vermiş ve hatta Venediklilere karşı Macarlar ile temasa geçmişti. Ankara Savaşı'ndan hemen sonra Venedik ile Cenova arasında ufukta yeni bir savaş görüldüğünden Venedikliler gözlerini Salgruzo'nun üzerine odakladılar. Salgruzo ise Osmanlı Beyi Süleyman Çelebi'nin hizmetine girmeyi tercih etti. O, tamamiyle açık olmayan bu şartlar altında Karadeniz'de küçük bir kale olan Kalathas'ı zaptetti ve bütün bir yıl boyunca burasını elinde tuttu. Sonra Süleyman için bir deniz savaşçısından kesinlikle beklenmeyen hizmetlerde bulundu. Lampsakos'da büyük bir kule (πυργος / pirogos) dikerek Çanakkale'yi tahkim etti ve karşılığında büyük miktarda para ile mükâfatlandırıldı. Dukas, Lampsakos'un tahkimâtına dair bilgi verirken Salgruzo'yu Cenevizli bir soylu olarak anmaktadır¹⁴. Ancak sadece Salgruzo değil diğer bütün korsanlar, özellikle başarılı bir harekâttan sonra, er geç aristokratik menşeye iddialarında bulunurlardı. Nicolas Thalassenos ile Salgruzo di Negro örnekleri bize Ege'de hüküm süren karışıklığın boyutlarını ve bunun bir neticesi olarak sürekli tehlike altında

¹² N. OIKONOMIDES, "Patronage in Palaiologan Mt Athos", *Mount Athos and Byzantine Monasticism, Papers from the Twenty-eighth Spring Symposium of Byzantine Studies, Birmingham*, Mart 1994, eds. A. BRYER and M. CUNNINGHAM (Aldershot, 1996), ss. 99 – 111.

¹³ F. THIRIET, *Régestes des délibérations du Sénat de Venise concernant la Romanie*, c. I, (Paris, 1958), s. 127, no. 507.

¹⁴ LAURENTIUS DE MONACIS, *Chronicon de Rebus Venetis*, ed. F. I. CORNELIUS, (Venedik, 1958) ss. 116 – 17; DUCAS, s. 123; E. TRAPP et al. eds., *Prosopographisches Lexikon der Palaiologenzzeit*, fask. 10 (Viyana, 1990), s. 165, no. 24, 730 (Salagiosio di Nero).

yaşamak zorunda olan halkın içinde bulunduğu kötü durumu anlamada yardımcı olmaktadır.

1330'lu yıllarda Türklerin koyduğu haraçgüzarlık statüsü, bir yerin tedricen işgali anlamına gelen fethe doğru giden yolda atılan ilk adımı teşkil etmektedir. Aslında bu süreç yaklaşık iki yüz yıl sürmüştür. Bu adaların çoğunun Osmanlı hâkimiyetine geçmesi ve Latin beylerin yerini Türk beylerin alması 16. yüzyılın ilk yarısında, Osmanlı Devleti'nin kaptan-ı deryası Barbaros Hayreddin Paşa zamanında gerçekleşmiştir. [205] Latinlerin Ege'den tamamen çıkarılmaları 1566 yılını bulmuştur ve hâlâ ana kolonileri Girit'i ellerinde tutan Venediklilerin elinde sadece Tenos Adası kalmıştır¹⁵.

Adaların fethi esnasında buralarda yaşayan halk çok acı çekmiştir. Zira, ahalinin bir kısmı öldürülmüş, önemli bir kısmı köle olarak satılmak üzere esir alınmış ve pek çoğu da yerlerinden edilmiştir. Bununla birlikte tek bir devletin hâkimiyetinin halkı ardı arkası kesilmeyen savaşlardan kurtarmasından dolayı halk için faydalı olduğu da ileri sürülmektedir. Maalesef Ege'de durum bu şekilde gelişmeyip bölgeye barış hâkim olamamıştır. Çünkü bir tarafta Venedikliler eski ticarî yerleşimlerini yeniden ele geçirme umutlarını muhafaza ederlerken diğer tarafta korsanlar bu yerleri asla kaybetmeme telaşıyla hareket etmişlerdir¹⁶.

17. yüzyılda ve bilhassa Girit Savaşı esnasında bu adalar bir kez daha tahammül edilmesi gerçekten zor olan bir dönem yaşamışlardır. Bu adaların çoğunu işgal eden Venedik donanması halktan yüksek miktarda haraç toplamıştır ki bu adaların sakinleri zaten aynı haracı ve hatta daha fazlasını Türklere ödemek zorundaydılar. Durumları iyice kötüleşen ahali de o sırada Edirne'deki sarayında ikamet eden Sultan IV. Mehmed (1648-1687)'e elçiler gönderdiler. Elçilerin perişan görünümünden son derece müteessir olan Sultan onlara büyük ilgi ve alaka göstermiş ve çifte verginin yükü altında ezilmesinler diye onları vergiden muaf tutmuştur. Bu olaylardan, Girit Savaşı sırasında Venedik tarafını tutan ve Türkleri düşman olarak gören Giritli popüler vakanüvis Marinos Tzanes Bouniales sayesinde haberdar oluyoruz. Bu sebepten dolayı onun, Venedikliler tarafından adaların sakinlerine verilen zararlara dair tuttuğu kayıtları önemli addetmemiz ve dikkate almamız gerekiyor. Venediklilere ilaveten İtalyan, Fransız, Maltalı, Dalmaçyalı ve hatta Hollandalı

¹⁵ SLOT, *Archipelagus Turbatus*, I, ss. 71 – 87.

¹⁶ Yunan sularındaki korsanlığın tarihi üzerine bkz. A. KRANTONELLI, *Ιστορία της πειρατείας στους πρώτους αιώνες της τουρκοκρατίας*, 1390-1538 (Atina 1985); EADEM, *Ιστορία της πειρατείας στους μεσους αιώνες της τουρκοκρατίας*, 1538-1699 (Atina, 1991); EADEM, *Ελληνική πειρατεία και κοίρσος τον ΙΗ'αιώνα και μέχρι την ελληνική επανάσταση* (Atina, 1998); yazar, kendi fikrine göre Ege'de Türkler'in ortaya çıktığı 1390 ile 1821 tarihleri arasında gerçekleşen korsanlık faaliyetlerine dair etkileyici miktarda materyale değinmiştir.

korsanların bazı Ege adalarına yerleşmeleri de yerel halk için ilave sorunlara yol açmıştır¹⁷.

[206] Bu zor şartlara rağmen adalardaki Rum nüfusu varlığını korumayı başarmıştır. Nitekim pek çokları öldürülüyor veya köle olarak satılmak üzere esir ediliyorken başka yerlerde zulme uğrayan diğer Rumlar da denizle iç içe olan yaşamlarını sürdürebilmek adına bu adalara gelmeye devam ediyorlardı¹⁸. Dahası hem Latin hem de Türk hâkimiyeti döneminde adaların Rum halkı sadece canlarını korumakla kalmadılar aynı zamanda sosyal, ekonomik ve kültürel geleneklerini koruyup, daha da zenginleştirdiler. Speros Vryonis, sayısız çalışmalarının birinde Bizans dünyasının şimdi Rumlar'ın ikamet ettiği ve Venedik ile Osmanlı toprakları olmak üzere siyaseten iki ayrı bölgesinde Bizans gümrük uygulamalarının ve deniz hukukunu da içeren kanunlarının sürekliliğine dair kanıtlar sunmaktadır. Bu süreklilik Bizans geleneğinin yaşamasından kaynaklanmaktadır¹⁹.

Rum halkı için küçük adalardaki yaşamın büyük adalardakinden daha iyi olduğu genellikle kabul edilen bir görüştür. Çünkü Türkler sular ortasındaki bu kaya parçalarına yerleşmemişler ve böylece Rumlar da yaşamlarındaki zorlukların üstesinden gelebilmek için yapmak zorunda oldukları ve çoğu denizle ilgili işlerinde ihtiyaç duydukları özgürlüğe sahip olabilmişlerdi. Küçük Ege adalarının Türklere ödediği vergileri düzenleyen 1641 tarihli bir Osmanlı belgesi bu adaların ekonomik durumunu ortaya koymaktadır. Naksos ve Paros gibi zirai üretimin yapıldığı bazı büyük adalar sadece 1500 *guruş* öderlerken Schinousa ve Antikaros gibi küçük kurak adalar sırasıyla 2150 ve 1000 *guruş* ödüyorlardı. Düzenlemedeki bu mali fark muhtemelen şöyle izah edilebilir: Etraflarındaki bazı daha küçük adalarla birlikte bu ikinci kategorideki adalar gemicileriyle nam salmışlardır. Zira bu gemiciler mükemmel limanlarında gemilere hem güvenli demirleme hem de içilebilir su imkanı sunmaktadırlar. Osmanlı haritacısı Piri Reis (1520'li yıllarda) bu tür yerlerin faydalarından özellikle bahsetmektedir. Anlaşılan Ege dünyasında güvenli demirleme ve temiz

¹⁷ MARINOS TZANES BOUNIALES, *O Kρητικός Πολεμος*, eds. S. ALEXIOU ve M. APOSKITE (Atina, 1995), ss. 421 – 22; SLOT, *Archipelagus Turbatus*, I, ss. 163 – 170; V. TCHENTSOVA, “Le coup d’Etat constantinopolitain de 1651 d’après la lettre d’un métropolitain grec au tsar russe Alexis Michailovich”, *Turcica* 32 (2000), 403 – 404, 414.

¹⁸ A. E. VACALOPOULOS, “The Flight of the Inhabitants of Greece to the Aegean Islands, Crete and Man during the Turkish Invasions (Fourteenth and Fifteenth Centuries)”, *Charanis Studies: Essays in Honor of Peter Charanis*, ed. A. E. LAIOU-THOMADAKIS (New Brunswick, N. J., 1980), ss. 272 – 83.

¹⁹ S. VRYONIS, “Local Institutions in the Greek Islands and Elements of Byzantine Continuity During Ottoman Rule”, *Annuaire de l’Université de Sofia “St. Kliment Ohridski”, Centre de Resherches Slavo-Byzantines “Ivan Dujcevič”* 83 (1989), ss. 85 – 144. Akdeniz’de yaşamaya devam eden *Rodos Deniz Hukuku*’na dair bkz. A. L. UDOVITCH, “An Eleventh Century Islam Treatise on the Law of the Sea”, *Annales Islamologiques* 27 (1993), ss. 37 – 54.

su ihtiyacı Osmanlı yetkililerinin de açıkça farketdiği üzere son derece önemli bir gelir kaynağı idi²⁰.

[207] Manastırlar tarafından idare edilen bazı adalar daha büyük imkanlara sahipti. Bu hususta en göze çarpan örnek Evangelist St. John manastırı tarafından yönetilen ve bir manastır şehir devleti görünümündeki Patmos Adası'dır²¹. Bu en saygıdeğer dini kurum Osmanlı sultanlarının ve aynı zamanda Rodos ve sonradan Malta Hospital Şövalyelerinin himayesi altında olmuştur. Adadaki keşişler ve yerli halk ticareti geliştirmek ve kendi küçük ticarî filolarını oluşturmak için genellikle bu çifte himayeden istifade etmişlerdir. Ancak sultanların himayesinde olmasına rağmen Patmos neden yıllık 2000 *guruş* haraç ödemektedir ki bu miktar Naksos ve Paros'un ödediğinden daha fazladır²². Kurak Amorgos Adası'nda mukim Khozobiotissa manastırı ise adanın özel statüsünden de faydalanarak, keşişlerin bazı ek gelirler elde etmek için koyunlarını ve keçilerini otlattıkları Schinousa, Denouza ve Raklia (antik Herakleia, Türkçe'de Raklidja) adalarının kontrolünü de ele geçirmiştir²³. Skyros, Syme ve Telos gibi adaların ise kendi manastırları vardır fakat bu adaların durumu henüz gerektiği ölçüde çalışılmamıştır²⁴. Patmoslu tüccarların ticarî faaliyetlerinin bir kolunu, onların eğitim düzeyini gösteren, Venedik'ten ithal edilen kitap ticareti teşkil etmektedir²⁵. Adaların kültürel seviyesini gösteren bir diğer işaret de şapellerin duvarlarını kaplayan fresklerdir²⁶.

Bu adaların Rum halkının verimsiz topraklarda ve sürekli değişen hükümdarların boyunduruğu altında yaşamalarına ve sürekli küçük veya büyük savaşlarda yer alıp, korsanların tacizine uğramalarına rağmen nasıl olup da geleneklerini muhafaza edip, geliştirebildikleri sorulabilir. Bir meselenin tanımlanmasının onu çözmekten daha kolay olduğunu belirttikten sonra bu

²⁰ E. A. ZACHARIADOU, "The Sandjak of Naxos in 1461", *Festgabe on Josef Matuz, Osmanistik-Turkologie-Diplomatik*, eds. CH. FRAGNER ve K. SCHWARZ, Islamkundliche Untersuchungen, 150 (Berlin, 1992), ss. 339 – 42. Bu fırsatı bana sundukları ve *harv* (harçlık) şeklinde ifade ettiğim yanlışımı *haraç* (baş vergisi) olarak düzelttikleri için Prof. M. Köchbach'a teşekkür ederim: *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes* 88 (1998), s. 405.

²¹ Ben, Yunan yazar Alexandros Papadiamantis'in (1911) *Οι εμποροι των εθνων* isimli romanında kullandığı "μοναχικη πολιτεια" ifadesini tercüme ettim.

²² ZACHARIADOU, "The Sandjak of Naxos", ss. 340, 342; E. A. ZACHARIADOU, "Monks and Sailors under the Ottoman Sultans", *The Ottomans and the Sea*, ed. K. FLEET (= Oriente Moderno 20 [LXXXI], n. s., [2001]), ss. 139 – 147.

²³ SLOT, *Archipelagus Turbatus*, I, s. 32.

²⁴ Telos Adası için CH. M. KOUTELAKIS bir teşebbüste bulunmuştur: *Αγ Παντελεημονας Τηλον*, (Telos, 1995).

²⁵ S. ASDRACHAS, "Faits économiques et choix culturels: a propos du commerce de livres entre Venise et la Méditerranée Orientale au XVIIIe siècle", *Studi Veneziani* 13 (1971), ss. 587 – 621.

²⁶ Bkz., örneğin, M. CHATZIDAKES ed., *Βυζαντινη Τεχνη στην Ελλάδα. Ναξος* (Atina, 1989). Naksos'da resim sanatının asla kesintiye uğramaması dikkate değerdir; adanın hâkimiyetinin Bizans'tan Latinlerin eline geçtiği 13. yüzyılda bile bazı şapellerde yeni freskler resmedilmiştir.

adaların Levant ticaretine merbut tacirler için kaçınılmaz duraklar olduğunu anımsatmalıyım. İster bir devletin vatandaşı isterse de bir korsan Ege'ye yelken açan kim olursa olsun bu adaların sekencesine ihtiyaç duyarlardı. [208] Ayrıca bu adaların halkı binlerce yıl olmasa bile yüzyıllardır süre gelen bir deniz eğitimi geleneğine sahipti. Bu durum gerek Latinlerin gerekse de özellikle denizcilikte fazla deneyimleri bulunmayan Türklerin neden bu adalara iş gördürdüklerini veya en azından ara sıra da olsa neden onların yardımlarına ihtiyaç duyduklarını açıklamaktadır. Rumlar gemi yapımında ve donanmalarını tesis etmelerinde veya tayfa sıfatıyla Osmanlılara hizmetlerde bulunmuşlardır²⁷. Bunun karşılığında Türkler de onlara vergilerden kısmi muafiyet ve bir çeşit otonomi anlamına gelen çeşitli ayrıcalıklar bahşetmişlerdir. Türk yayılması esnasında ister Müslüman isterse de Latin hâkimiyetini seçsinler, başka bir deyişle yani yerleşik tarihî çerçevede ifade etmek gerekirse ister Türk sarığı isterse de Latin külâhı tercih edilsin, bütün Rumlar gibi adalılar da bazı sorunlarla karşılaşmışlardır. Çeşitli kaynakların da teyit ettiği üzere onlar isteksizce de olsa ilkini yani Türk sarığını seçmişlerdir. Gattilusi yönetimine sert bir biçimde muhalefet eden Lemnos halkı 1456 yılında Sultan II. Mehmed'i adalarını kuşatmaya davet etmişlerdir. 1503 yılı civarında Rodos'un Rum halkı da Antalya valisi Korkud Bey'i adalarını ele geçirmeye teşvik etmişlerdir²⁸.

1791'de Viyana'da yayınlanan *New Geography*²⁹ isimli bir kitapta Rumların bu tercihlerinin neticesi değerlendirilmektedir. Kitabın, her ikisi de Aydınlanma Dönemi modern Yunan yazarlarından olan Daniel Philippides ve Gregory Konstantas isimli yazarları oldukça sık bir biçimde Osmanlı yönetiminin müstebit ve zalim karakterini vurgulamaktadırlar; fakat aynı zamanda Venediklilerin ve diğer Frenklerin korsanlık faaliyetlerinden de bahsetmektedirler. Adalar hakkında ise şu hükme varmışlardır. Adalarda yaşayan insanlar Türk idaresinden çok memnun (ευτυχεστατοι / eutihestatoi) olabilirlerdi çünkü Türkler sadece büyük adalara yerleşmişlerdi ve ada sakinleri de bir yandan çok az vergi ödeyip, diğer yandan bazı ayrıcalıklardan istifade ediyorlardı. Fakat onlar Türkler ile Venedikliler arasında yapılan savaşlarda ve son olarak da Ruslarla yapılan savaşta (1770'deki Orloff kazası kastediliyor) büyük acılar yaşamışlardı. Hatta Türkler onlara inanılmaz zararlar vermişlerdi. Tüm bunlara rağmen adalıkların yaşam şartları ana karada yaşayan Rumlarınkinden çok daha iyiydi.

Adalarda yaşayan halk, ister Müslüman isterse de Batı Avrupalı olsun yabancı hâkimleriyle olan ilişkilerinden gayri, peş peşe gerçekleşen fetihlerin

²⁷ ZACHARIADOU, "Holy War in the Aegean during the Fourteenth Century", ss. 216 – 17; Ayrıca H. İNALCIK, "Gelibolu", *Encyclopaedia of Islam* (Leiden, 2. bsk.).

²⁸ DUCAS, ss. 419 – 421; İ. H. UZUNÇARŞILI, "Rodos Şövalyeleri hakkında Antalya Valisi Sultan Korkud'a gönderilmiş bir mektub", *Belleken* 18 (1954), s. 354.

²⁹ D. PHILIPPIDES ve G. KONSTANTAS, *Γεωγραφία Νεωτερική*, ed. A. KOUMARIANOU (Atina, 1998), ss. 222 – 23.

ardından oluşan bu ortama da uyum sağlamak zorundaydılar. [209] Türkler veya Latinler küçük adalarda pek görünmeseler bile gemileri daha geniş bir alanda yani denizlerde sürekli boy gösteriyordu ve bu durum onlar için bir zaruret halini almıştı. Kaynaklar, Ege'nin Hıristiyan halkının Hıristiyan korsanlara yardım etmeye meyilli oldukları izlenimi uyandırmaktadır. Örneğin bu türden tipik bir kaynak, adadaki bazı Hıristiyanları Osmanlılara karşı gizlice korsanlarla işbirliği yapmakla suçlayan Eğriboz kale komutanının (*dişdâr*) 1518'de yazdığı bir rapordur. Ancak bu raporda dile getirilen görüşün aksini ifade eden kayıtlar da mevcuttur. Bu bağlamda Müslüman deniz akıncıları veya korsanların, Sultanın Hıristiyan teb'ası tarafından kontrol edilen limanlara sükûnetle demir attıkları bilinmektedir. Ege Denizi'ndeki durumu çok yakından bilen Piri Reis, bize, buradaki vaziyeti kavramak adına çok önemli bilgiler sunmaktadır. O, Mount Athos burnuna dair malumatta bulunurken burada yaşayan keşişlerin ne kâfir korsanlarla mücadele eden Türk korsanlarına ne de Türk gemilerinin faaliyetlerine dair Hıristiyanlara bilgi verdiklerini belirtiyor; dahası bu keşişlerin her iki tarafa da yiyecek tedarik ettiklerini yazıyor³⁰.

Bu bilgi kıvrıntısı bize Suraiya Faroqhi'nin son kitabında dile getirdiği bir mütalâayı anımsatıyor. Osmanlı İmparatorluğu'nun gemicileri ve deniz akıncıları arasında birden fazla kültüre mensup insanlara dair çok iyi tutulmuş kayıtlar mevcuttur. Faroqhi'nin kullandığı belge Türk deniz akıncılarının (*deniz levendleri*)³¹, denizlerin gözü pek korsanlarının, özellikle de Maltalı Hıristiyan gemilerine karşı yürüttükleri savaşıardan bahseden bir 17. yüzyıl hikayesini ihtiva etmektedir. Türklerin esir aldığı bu Hıristiyanlar arasında levendlerin ileriki seferlerinde onlara katılmayı arzulayan biri olursa, levendler tarafından ona hoşgörü ile muamele edilirdi. Şayet bu yeni gemicilerden bazıları sonradan İslâm dinine geçmeyi tercih ederlerse bu kararları memnuniyetle karşılanırdı. [210] Hatta eski dinî inançlarına sadık kalanlar bile denizlerdeki yeteneklerini kanıtladıkları takdirde gemici olarak selamlanırlardı³².

³⁰ N. VATIN, *L'Ordre de Saint-Jean-de-Jérusalem, l'Empire ottoman et la Méditerranée orientale entre les deux sièges de Rhodes, 1480-1522* (Louvain-Paris, 1994), ss. 113 – 114. Athonite keşişler Sultan Orhan Bey zamanından beri kendilerine saygıda kusur etmeyen Türklere karşı nazik ve yardımsever idiler; bkz: E. A. ZACHARIADOU, "A safe and holy mountain: Early Ottoman Athos", *Mount Athos and Byzantine Monasticism*, eds. BRYER and CUNNINGHAM, S. 127.

³¹ Levendler hakkında bkz: M. CEZAR, "*Osmanlı tarihinde levendler*" (İstanbul, 1965). Levend, Osmanlı İmparatorluğu haricindekiler için kullanılması muğlak olan bir terimdir. Okuyucu aşağıda, s. 212'de şöyle bir ifadeye rastlayacaktır: Bir Fransız tüccara göre Levendler, Osmanlı donanmasında çalışan Rum gemicilerdi. Rum gemiciler hakkında bkz: B. SFYROERAS, *Ta Ellhniká Pllhrowmata tou Tourkikou Stouλου* (Atina, 1968), ve IDEM, "Οι αζαπηδες των μεσαιωνικών κειμενων", *Επετηρις Εταιρειας Βυζαντινων Σπουδων*, 39-40 (1972-73), ss. 621 – 29.

³² S. FAROQHI, *Subjects of the Sultan. Culture and Daily Life in the Ottoman Empire*, (London-New York, 2000) ss. 91 – 92.

Anlaşıldığı kadarıyla dini inanç ve itikatlar gemicilerin kalbinde derin bir yer ediniyordu. 1829 yılında Malta'ya uğrayan Amerikalı misyoner William Goodell'in kaydettiği üzere İngilizler tarafından esir alınıp adaya getirilen bazı Rum korsanlar burada ölüme mahkum edilmişlerdi. Bu korsanlar İngilizlerin kendilerine sunduğu et ve sardalyeleri yemeyi reddetmişlerdi çünkü Perhiz döneminde olduklarından oruç tutuyorlardı. Bunun yanı sıra bağlı oldukları mezhebin papazı günahlarını çıkartıyor ve dindarlıklarını kutsuyordu³³.

Yukarıdaki örnek, Faroqhi'nin birden çok kültüre mensup denizcilerden müteşekkil kendine özgü bir toplum çıkarımını zayıflatacak nitelikte değildir. Barbaros Hayreddin Paşa'nın veya daha doğrusu kardeşi Oruç Reis'in Tarih'i (*Gazavat*) bu durumu onun bakış açısından da teyit etmektedir. Midilli, Suriye ve Mısır arasında ticaret yapan oldukça başarılı bir tüccar olan Oruç Reis, Rodoslu korsanlar tarafından esir edilmiş, ardından da St. Peter veya Bodrum kalesine götürülmüştü. Oruç'u kurtarmak için oraya giden ağabeyine, yardıma gönüllü Midilli'li bir Hıristiyan eşlik etmişti. Hospitallerin idaresinde yaşayan diğer Hıristiyanlar da haber göndererek ve kurtuluş akçesinde indirim yapılmasını sağlayarak onlara, kendilerine de yardım edilmesi teklifinde bulunmuşlardı. *Gazavat*'ın Türk yazarı bu Hıristiyanları yiğit (*yarar*) addederken Oruç da doğru ve zarif bir şekilde "rumca" konuşan, hoş bir arkadaş olarak ("kelimati ve musahabeti tatlu kimesne idi) tarif ediliyordu³⁴; unutulmaması gerekir ki *Gazavat*'a göre Oruç Reis'in annesi Rumdur. Sadece kronikler değil aynı zamanda resmî belgeler de Hıristiyan ve Müslüman tüccar ve denizciler arasındaki bu uyumlu işbirliğine tanıklık etmektedir. Örneğin Hospitallerin Üstâd-ı Âzamı, 1450 yılında, Kastellorizo'dan Rodos'a doğru yelken açan ve bütün adanın ihtiyacını karşılayacak olan gıda ve diğer ihtiyaç maddelerini getiren bir teknenin himaye edilmesi için bir tamim yayınlamıştı. Bu tamimden anlaşıldığına göre nakliyat, biri Papa-Ghiorghi ve diğeri de başka bir Rum olan ve her ikisi de Türkiye'de ikamet eden iki Rum ve iki Türk olmak üzere teknede bulunan bu dört kişi tarafından yapıyordu³⁵.

[211] Faroqhi'nin kendine özgü bir toplum olarak tanımladığı *deniz levendlerinin* yani deniz akıncıları veya korsanların üzerinde biraz duralım. Bu oldukça geniş bir yapılanmaydı. Deniz akıncıları veya korsanlar aslında bu

³³ W. GOODELL, *The old and the new or changes of thirty years in the East with some allusions to Oriental customs*, (New York, 1853), ss. 29 – 31.

³⁴ A. GALLOTTA, "Le Gazavat di Hayreddin Barbarossa", *Studi Magrebini* 3 (1970), ss. 139 – 143. Ayrıca N. VATIN, "A propos de la captivité a Rhodes d'Oruç Re'is dans les Gazavat-i Hayrû-d-din Paşa", *Turcica et Islamica. Studi in memoria di Aldo Gallotta*, ed. U. MARAZZI, cilt 2 (Napoli, 2003), ss. 995 – 1011.

³⁵ Z. N. TSIRPANLES, *Ανεκδοτα Εγγραφα για τη Ροδο και τις Νοτιες Σποραδες στο Αρχαιο των Ιωαννιτων Ιπποτων*, 1421-1453 (Rodos, 1995), ss. 545 – 46, no. 214; Ayrıca F. M. EMECEN, "Some notes on defters of the Kaptan Pasha Eyaleti" *The Kapudan Pasha, his Office and his Domain, Halcyon Days in Crete, IV. A Symposium held in Rethymnon, 7-9 Ocak 2000*, ed. E. A. ZACHARIADOU (Rethymnon, 2002), s. 257.

yapının sadece merkezini teşkil ediyorlardı. Oldukça uzun seferlerin yapıldığı yıllarda³⁶ ihtiyaç duyulan erzakın temin edilmesi ve diğer işlerin yerine getirilmesi için işbirliklerine gereksinim duyulan kıyıların ve adaların hemen hemen bütün sakinleri bu geniş yapının etrafında yer alıyordu. Bu kişilerden tüccar olanları su, gıda maddeleri, safra ve yelkenler için de kumaş satıyor; gemi yapımında tecrübeli olanları düşmanların, rüzgarın veya bir dalganın sebep olduğu hasarı gideriyor; araçlar da, el konulan lüks ürünleri satın alabilecek kişilerle bağlantıları sağlıyordu³⁷; kurye olarak da genellikle bir adadan diğerine gidip gelen balıkçılar ve kıyılardan karanın içlerine ve kent merkezlerine yol alan çobanlar kullanılıyordu. Faroqhi, İspanyol ve 16. yüzyılda Kuzey Afrika'ya yerleştikten sonra sürekli karşı tarafa gidip gelen Calabrialı balıkçılardan özel olarak bahsetmektedir³⁸. Bütün bu kategorilere mensup insanlar ve bazı diğerleri ister gönüllü olarak isterse de zorla olsun korsanların veya deniz akıncılarının donanmalarının etrafında toplanarak geçimlerini sürdürüyorlardı. Bu öyle bir toplumdur ki bir yandan temelinde İtalyanca, Rumca ve Arapça kelimelerin bulunduğu bir genel dilin, *lingua franca*'nın oluşumuna katkıda bulundu ve diğer yandan pek çok farklı grubu içine alarak kendi çok kültürlü değerler ve inançlar sistemini yarattı ve bir noktaya kadar korsanlık ilişkilerini bir düzene soktu³⁹.

Türbesi adada bulunan Patmoslu aziz Batnos Baba'nın mucizelerini nakledişine bakılırsa Piri Reis'in kendisi de bu çok kültürlü ruhun tipik bir örneğini teşkil etmektedir. Rivayete göre bu azizin cesedi Milet veya Balat kentinde iki kez yakıldığı halde her defasında yeniden Patmos Adası'nda bulunmuştur. Bu sebepten ötürü ne kâfirler ne de Türkler bu adada ikâmet edenlere zarar vermeye kalkışmışlardır⁴⁰.

[212] 1765 yılında Marsilyalı bir tüccarın (ki O, kaleme aldıklarını sadece adının ve soyadının ilk harfleri olan "M.G." ile imzalamıştır) Sultan'ın gemilerinde çalışan Rum gemiciler olarak gördüğü *levendler* hakkında yazdıkları, Levendlerin ne Hıristiyan ne de Müslüman oldukları yani her iki dine de lâkayt buldukları şeklinde yorumlanabilir. İşin tuhaf tarafı ise onların durumunun

³⁶ Doğu Akdeniz'deki mesafeler ve süreler için bkz: A. UDOVITCH, "Time, the Sea and Society: Duration of Commercial Voyages on the Southern Shores of the Mediterranean During the High Middle Ages", *La Navigazione Mediterranea nell'alto medioevo, Settimane di studio del Centro Italiano di Studi sull'alto Medioevo*, XXV. 14-20 Nisan 1977, 2 cilt (Spoleto, 1978), II, ss. 510 – 512; J. KODER, "Νησιωτική επικοινωνία στο Αιγαίο κατά τον οψιμο μεσαιώνα", *Πρακτικά του Β' Συμποσίου "Η Επικοινωνία στο Βυζάντιο"*, Ed. N. G. MOSCHONAS (Atina, 1993), ss. 445 – 455.

³⁷ Korsanların, Hospitallerin yüksek dereceli memuru Fantino Quirini'ye önemli miktarda biber, sabun ve şeker sattıkları 1438 tarihli vaka için bkz: TSIRPANLES, *Ανεκδοτα Εγγράφα*, ss. 338 – 39, no. 85.

³⁸ FAROQHI, *Subjects of the Sultan*, s. 92.

³⁹ VRYONIS, "Local Institutions in the Greek Islands", s. 127.

⁴⁰ N. VATIN and G. VEINSTEIN, "Trois documents signés du Şehzade Mustafa b. Süleyman conservés au monastère de Patmos", *Συμμεικτα* 12 (1998), ss. 268 – 269.

Marsilyalı tüccarın aklına geminin birinde vaizlik yapan fakat Sicilya yakınlarındaki Lampedusa Adası'nda münzevi bir hayat sürmeyi arzulayan Avignonlu Katolik papaz Père Clement'i getirmesidir. Marsilyalı tüccarın kaydettiğine göre anlaşılan Tanrı onun dualarına kulak vermiş ve Père Clement o zamanın bu ıssız adasına yerleşmiştir. O, adanın bir kısmını keşfettikten ve sığırlarıyla birlikte bir çobanı kendisine katılmaya davet ettikten sonra güya Lampedusa'da bulunduğu Hz. Meryem resimli (ikon) bir şapel yapmıştır. Onun elinde ayrıca Müslüman bir evliyanın kemikleri ve cesedi de vardır ve O, bu eşyaların yanına birer lamba ve birer leğen koymuştur. Père Clement, Müslüman gemilerin yaklaştığını her gördüğünde mezarın ışığını yakmaya koşar ve tam tersi vuku bulduğunda yani her ne vakit Hıristiyan kadırgalarını görürse de Meryem'in şapelinin ışığını yakardı. Müslümanlar ve Hıristiyanlar ve özellikle Maltalılar ona sadaka verirlerdi. Marsilyalı tüccar, Lampedusalı bu münzevinin son savaşta Fransız donanmasına büyük yarar sağladığını eklemesine rağmen bu münzevinin yaşam tarzını ve davranış biçimini anlayamamış gözükmektedir. Marsilyalı bu tüccar, Patmoslu Hıristiyan azizden saygı ile bahseden Piri Reis'den farklı olarak, Papaz Clement'in cesedini muhafaza ettiği bu Müslüman evliya için "pretendu" yani sahtekâr ifadesini kullanmaktadır⁴¹. Şurası kesindir ki Marsilyalı bu tüccar, Müslüman ve Hıristiyan dünyaları arasındaki çok kültürlü Akdeniz toplumuna mensup değildir; fakat Papaz Clement muhakkak sûrette bu Akdeniz toplumunun bir ferdidir. Anlaşılan günümüzde bazı büyük uluslararası havaalanlarının yolculara şapel, sinagog ve camii hizmeti sunmaları gibi papaz Clement de aynı şekilde o dönemde gemicilere ibadet kolaylıkları sunuyordu.

O dönemde Ege dünyasındaki kimlikler genelde sanıldığından daha az belirgindir; düşünceler serbesttir ve itikat ile yaşam tarzları arasında bir fark vardır.

---

⁴¹ *Lettres de Milady Marie Wortley Montague écrites pendant ses voyages en Europe, en Asie et en Afrique ... traduit de l'Anglois*, cilt: I-II (Rotterdam, 1764); cilt: III, *Lettres de Miladi Marie Wortley Montague écrites pendant ses voyages en diverses parties du Monde traduites de l'Anglois. Troisième partie pour servir de Supplement aux deux premières ... par M. G. de Marseille* ("Négociant a Marseille", s. 83) (Rotterdam, 1768), ss. 59, 121 – 26, *Journal Encyclopédique* (Kasım 1765): *Reference a la lettre XXVIe de Milady* (Worthley Montague).